

อภฺฐมีประชาชนนา กัณท์ที่ ๑๕ ทฤษฎุขรรม

สมเด็จพะสังฆรราช (สา ปุสสเทว) วัคฺรราชประคิษฐุา
กรุงเทวมหานคร

พระธรรมเทศนาในอภฺลัักจิตกาลทางพระพุทศศาสนา
คณะธรรมยุต
จัดพิมพ์เผยแพร่

นโม ตสฺส สกฺวต อรหโต สมฺมาสมฺพุทฺธสฺส.
ทฤษฎิยา อูชฺกรณัํ ทฤษฎุชฺกุมมัํ อคฺคิ ทิฆุณฺหุติ อาทินยปฺปวคฺต-
สมฺมาทสฺสนวเสณ ทฤษฎิยา อูชฺกรณัํ ทฤษฎุชฺกุมมัํ นามตติ.
อนุสนธิ พระธรรมเทศนามีนุพพาปราสึบเนื้องตามลำดับมา บัดนี้จะได้อ
วิสัชนาในทฤษฎุชฺกรรมบุญญกิริยาวัคฺคาณาพจรกุสลที่ ๑๐ เพื่อระดับปัญญา

บุคคลได้ให้แล้วมีอยู่ มีผลอยู่เป็นต้น ชื่อว่าทฤษฎุชฺกรรม ทำคามเห็นให้ตรง
เมื่ออ้างสัมมาทัสสนะ ความเห็นชอบอันเป็นไปโดยนัยว่า “อคฺคิ ทิฆุณฺ” เป็นต้น
มาแสดงให้ชัดในข้อซึ่งว่าทำความเห็นให้ตรงละนั้นแล้ว ก็ส่องเนื้องความว่าทฤษฎุ-
ชฺกรรมบุญญกิริยาวัคฺฉุนี้ เกิดมีด้วยกามาพจรกุสลจิตญาณสัมปยุต ๔ ดวง
เท่านั้น ยกญาณวิปยุต ๔ ดวงออกเสีย จึงมีคำถามว่า เมื่อประสงคฺการ

กลางๆ ยังไม่ประสงคฺเห็นผิดเห็นชอบก่อน เหมือนในที่มาว่า ทฤษฎิสมฺปนฺโน
ผู้ถึงพร้อมด้วยความเห็น ความเห็นนั้นชอบ รู้ด้วย สมฺปนฺโน ศัพท์ ทฤษฎิ-
วิปฺนฺโน ผู้วิบัติด้วยทฤษฎิ ความเห็นนั้นผิด รู้ด้วย วิปฺนฺโน ศัพท์ ก็แลในคำว้
ทฤษฎุชฺกรรม ทำคามเห็นให้ตรงนี้รู้ว้คามเห็นชอบด้วย อูชฺกุมม ศัพท์
เพราะฉะนั้น จึงได้ความสันนิษฐานในทฤษฎุชฺกรรมนี้ว่า การทำความเห็นให้ตรง

บริจาด ผลและวิบากแห่งกรรมทั้งหลายที่สตัยทำให้ผู้อื่นรู้แล้วมีอยู่ โลก
นี้มีอยู่ โลกเบื้องหน้ามีอยู่ มารดามีอยู่ บิดามีอยู่ ความปฏิบัติชอบปฏิบัติผิด
ในมารดาบิดามีผลเป็นสุขและทุกข์ตามควร สัตว์ทั้งหลายผู้เข้าไปถึงสุคตภพ
ทุกคตภพมีอยู่ สมณพราหมณ์ทั้งหลายผู้ได้ถึงความระงับแล้ว ปฏิบัติชอบแล้ว
ทำให้แจ้งซึ่งโลกนี้และโลกเบื้องหน้าด้วยปัญญาอันยิ่ง รู้จริงเห็นจริงด้วยตน

ทำความเห็นให้ตรง แลซึ่งว้าสัตว์ทั้งหลายมีกรรมเป็นของๆ ตนฉันใด จะ
แสดงให้เห็นชัดฉันนั้นนั้น ให้บัณฑิตสันนิษฐานโดยเทศนานัยพุทศกายิตใน
จุพกัมมวิงคฺสุตฺร ซึ่งพระโลกนาถคริสฺเทศนา แก่สุภมาณพ บุรโตทยะ-
พราหมณ์ อันมาราบทูลถามถึงเหตุปัจจัยให้สัตว์ต่ำช้าและประณัตินั้น ย่นเนื้อง
ความแห่งกายิตนั้นว่า อันสัตว์ทั้งหลายมีกรรม คือบุญและบาปที่ตนทำเป็น

สวยทุกข์ต่างๆ เป็นเหตุให้ผู้นั้น เมื่อเกิดเป็นมนุษย์ เป็นคนมีอาพาธเจ็บไข้
โรคพยาธิมาก เบียดเบียนไม่ให้เป็นผู้สุขได้ กุสลคือไม่เบียดเบียนสัตว์อื่นเหมือน
ละนั้น เป็นคนสันดานดี กอรับด้วยกรุณา ทำนุบำรุง รักษาสัตว์ให้ไ้สุข ขบไล่
ความเบียดเบียนเสียให้ห่างไกล เป็นเหตุให้ผู้นั้นเมื่อเกิดในมนุษย์ มีอาพาธ
พยาธิเจ็บไข้่น้อยเบาบาง พอเป็นสุขกายได้บำเพ็ญพรตและกุสลสุขบถได้โดย

มาก เป็นที่เกรงขามแห่งมหาชน อกุสล คือความตระหนี่เหนียวแน่นไม่
จำแนกทาน เป็นเหตุให้ผู้นั้น เมื่อเกิดในมนุษย์ มีโลกทรพยสมบัติน้อยไม่
ไพบุญย์ กุสลคือบันเทาตระหนี่เสียให้เบาบางแล้วบริจาดทาน เป็นเหตุให้ผู้นั้น
เมื่อเกิดในมนุษย์มีโลกทรพยสมบัตินมากไพบุญย์ไม่ขัดสนหาได้โดยง่าย อกุสล
คือถัมภะ กระด้างตื้อตันจึงไม่โอนอ่อน เป็นเหตุให้ผู้นั้นเมื่อเกิดในมนุษย์ เกิด

เป็นต้น ฝ่ายข้อปฏิบัติอันจะให้ความเป็นสัตว์ประณัตมีอายุยืนเป็นต้นเป็นไป
ก็ย้อมนำสัตว์นั้น ๆ เข้าไปถึงความเป็นผู้ประณัตมีความเป็นสัตว์อายุยืนเป็นต้น
สัตว์ทั้งหลายมีกรรมคือบุญและบาปที่ตนทำเป็นของๆ ตน เป็นทายาทรับ
มรดกผลแห่งกรรม มีกรรมเป็นกำเนิด มีกรรมเป็นเผ่าพันธุ์ มีกรรมเป็นที่พึ่ง
พำนักอาศัย กรรมคือบุญและบาปเจตนาที่เป็นกุสลอกุสล ย่อมจำแนกสัตว์

เป็นที่พึ่ง ให้ผู้นั้นหยั่งลงในคำสั่งสอน และเป็นเหตุให้บุรุษได้นามกรว้
อุปาสโก สตรว้ว่า อุปาสิกา ดังนั้นั้น เมื่อจะกล่าวโดยเนื้องความที่ประสงคฺแล้ว
ความได้เฉพาะซึ่งความเชื่อนั้น ๓ วัคฺฉุ คือพระพุทศเจ้า พระธรรม พระสงฆั
กับอนึ่ง ความเห็นชอบมีความเชื่อนั้นเป็นมูลรากเง่า ซึ่งมาได้ความเชื่อนั้นวัคฺฉุ
คือพระรัตนตรัย กับความเห็นชอบมีความเชื่อนั้นเป็นมูลรากที่ตั้ง ธรรม ๒

บารมีสืบไป.

ดำเนินเนื้องความว่า บุญญกิริยาวัคฺฉุทั้ง ๙ ทานจนถึงธัมมัสสวนมัย
นั้น ทานกล่าวด้วยเจตนาอันให้สำเร็จกิจนั้นๆ มีบริจาดเป็นต้น จนถึงเจตนา
อันให้สำเร็จความพึงธรรม ชื่อว่าธัมมัสสวนมัยบุญญกิริยาวัคฺฉุเป็นที่สุด ดังได้
วิสัชนามาแล้วนั้น ก็แต่ทฤษฎุชฺกรรมบุญญกิริยาวัคฺฉุที่ ๑๐ นี้ ทานหากกล่าว

ทำความเห็นให้ตรงด้วยอำนาจสัมมาทัสสนะความเห็นชอบ ชื่อว่าทฤษฎุชฺกรรม
อย่างนี้แล้ว ข้อซึ่งจิตคุปบาทอันเป็นญาณวิปยุต เป็นทฤษฎุชฺกรรมบุญญกิริยา
ก็จะมีไม่ได้หรือ แก้วว่า ซึ่งจิตคุปบาทญาณวิปยุตเป็นทฤษฎุชฺกรรมบุญญกิริยา
นั้นที่บัณฑิตจะไม่ได้นั้นหาไม่ ได้ยู่ดออก เพราะเหตุว้แม้ถึงเจตนาเบื้องต้น
และเจตนาเบื้องหลังทั้งหลาย ก็สังเคราะห์เข้าในบุญญกิริยานั้นๆ ทุกสิ่ง

ด้วยอำนาจแห่งความเห็นชอบชื่อว่า ทฤษฎุชฺกรรม ทำคามเห็นให้ตรง เป็น
บุญญกิริยาวัคฺฉุประการหนึ่ง.
ความเห็นชอบอันเป็นทฤษฎุชฺกรรมนี้ เพียงโคตรญาณเป็นอย่างยิ่ง คือ
ความเห็นชอบอันเป็นไป ณ มลฑลแห่งกามาพจรธรรม และความเห็นชอบ
ซึ่งเป็นกามาพจรกุสล ทฤษฎุชฺกรรมบุญญกิริยาวัคฺฉุนี้ บัณฑิตชาติพึงแสดงด้วย

โดยประจักษ์ชัด แล้แสดงให้ผู้อื่นรู้แจ้งประจักษ์มีอยู่ในโลก ความเห็นชอบ
ไม่วิปริต ซึ่งมาโดยนิตัสสนมุขจะนี้ เป็นทฤษฎุชฺกรรม ทำคามเห็นให้ตรง เมื่อ
บุคคลมาเห็นชอบละนี้แล้ว จึงได้ละทวจจิตเสียบำเพ็ญสุจริตฉันในสันดาน.
แลกัมมัสสกตาญาณ ปัญญาหยั่งรู้ซึ่งความที่แห่งสัตว์ทั้งหลายมีกรรม
เป็นของๆ คนนั้น เห็นลงว้ว่า สัตว์ทั้งหลายมีกรรมคือบุญและบาปที่ตนทำเป็น

ของๆ ตน เป็นทายาทรับมรดกผลแห่งกรรม มีกรรมเป็นกำเนิด มีกรรมเป็น
เผ่าพันธุ์ มีกรรมเป็นที่พึ่งพำนักอาศัย กรรมคือบุญและบาปที่สัตว์ทำนั้นแล
ย่อมจำแนกแจกซึ่งสัตว์ทั้งหลาย เพื่อความเป็นผู้ต่ำช้าและประณัต อันนี้
พุทศกายิตแสดงเนื้องความนั้นโดยย่อ แลซึ่งมีกรรมคือบุญและบาปที่สัตว์ทำ
นั้นแล จำแนกแจกซึ่งสัตว์ทั้งหลาย เพื่อเป็นผู้ต่ำช้าและประณัตนั้นเหมือน

สะควก อกุสล คือปกคิมักโกรธเดือดแค้นเคือง มีอุปายาสความคับแค้นมาก
เมื่อผู้อื่นว่ากล่าวแม้สักน้อย ก็ข้อขัดโกรธแค้นเคือง กระทำความโกรธและ
โทสะความประทุษร้ายให้ปรากฏ เป็นเหตุให้ผู้นั้น เมื่อเกิดในมนุษย์มีสีกายชั่ว
ทรพลเผือดผดไม่พ่องใส กุสลคือไม่เป็นคนมักโกรธ เมื่อผู้อื่นจะมาว่ากล่าวแม้
สักเท่าใด ก็ไม่ข้องขัดไม่เคืองแค้น ไม่กระทำความโกรธและความประทุษร้าย

ณ ตระกูลต่ำ ที่ประชาชนในประเทศนั้นๆ คูหมั้นไม่นับถือ กุสลคือความเป็น
บุคคลมีสันดานดี ไม่กระด้างไม่อดิมานะถือตน ด้วยประการนั้น เป็นเหตุให้
ผู้นั้นเมื่อเกิดในมนุษย์ เกิด ณ ตระกูลสูงมีกัษัตริย์พราหมณ์คฤพทมหิศาสา
เป็นต้น อกุสลคือไม่พอใจเข้าไปใกล้ไ้ได้ถามกุสลอกุสล คุณและโทษประโยชน์
ไซ้ประโยชน์กับท่านผู้รู้ เป็นเหตุให้ผู้นั้น เมื่อเกิดในมนุษย์ มีปัญญาน้อยโอด

ทั้งหลาย เพื่อเป็นผู้ต่ำช้าและประณัต ด้วยประการจะนี้ สมเด็จพะผู้มีพระ-
ภาคทรงแสดงข้อซึ่งว่า สัตว์ทั้งหลายมีกรรมเป็นของๆ คนนั้น โดยนิตศนัมัย
แก้ข้อสงสัยที่มากพทูลถามนั้น ด้วยประการจะนี้ ความเห็นชอบหยั่งรู้ ซึ่ง
ความที่แห่งสัตว์ทั้งหลายมีกรรมเป็นของตนจะนี้ ชื่อว้กัมมัสสกตาญาณ เป็น
ทฤษฎุชฺกรรมทำความเห็นให้ตรงตามสภาพความเป็นที่มีอยู่ เมื่อบุคคลมาเห็น

อย่าง คือความเชื่อ ๑ เห็นชอบ ๑ นี้ชื่อว้ว่า สรณคณัํ เครื่องถึงสรณะ
จิตคุปบาทเครื่องถึงสรณะเป็นที่พึ่งที่ระลึก เมื่อจะกล่าวในบุญญกิริยาวัคฺฉุ
๑๐ อย่าง ทานกล่าวทฤษฎุชฺกรรมทำความเห็นให้ตรง อาศัยความเชื่อกับเห็น
จริงลงใน ๓ รัตนันั้นแล เกิดมีฉันในจิตเป็นพลเหตุก่อน จึงให้ประชุมชน
มนุษย์นิกรบุรุษสตรีเปล่งวาจาออกแสดงตนว้เป็นอุบาสก อุบาสิกา เป็นการ

ด้วยเจตนาเหมือนจะนั้นไม่ เพราะว้าทฤษฎุชฺกรรมนี้ เป็นแต่สักว้าอาการวิเศษ
แห่งจิต ซึ่งให้สำเร็จกิจทำทฤษฎิความเห็นให้ตรงตามสภาพที่เป็นจริงเท่านั้น
ทานจึงหากกล่าวด้วยเจตนาไม่ แสดงโดยนิตพจนนัยและสรูปว้ว่า “ทฤษฎิยา
อูชฺกรณัํ ทฤษฎุชฺกุมมัํ” การทำซึ่งความเห็นให้ตรง ชื่อว้าทฤษฎุชฺกรรม การ
ทำความเห็นให้ตรงด้วยอำนาจแห่งความเห็นชอบที่เป็นไปโดยนัยว้ว่า ทานที่

ตั้งบุรพเจตนา อปราปรเจตนา ในทานมัยเป็นต้นนั้น แม้ถึงเมื่อเวลาทำความ
เห็นให้ตรงอยู่นั้น จิตเป็นญาณสัมปยุตฝ่ายเดียวก็จงอยู่แล ก็แต่ว้าเมื่อกาล
ส่วนเบื้องต้นเบื้องหลัง จิตแม้เป็นญาณวิปยุตก็มีอยู่ เพราะเหตุฉัน ข้อซึ่งแม้
ถึงจิตคุปบาทญาณวิปยุตนั้น เป็นทฤษฎุชฺกรรมครองอยู่ และคำว้ ทฤษฎิความ
เห็นๆ ซึ่งมาในประชุมบทว้ว่า ทฤษฎุชฺกรรมนี้เป็นคำแสดงความเห็นเป็นสามัญ

สัมมาทฤษฎิ ส่วนมโนกรรมฝ่ายกุสลกรรมบท และกัมมัสสกตาญาณ ปรีชา
หยั่งรู้ซึ่งความที่แห่งสัตว์มีกรรมเป็นของๆ ตน และสรณคณนกุสล และ
วิปีสสนาปัญญา จนถึงโคตรญาณ.

แท้จริง ความเห็นชอบ เห็นไม่วิปริตจากกรรมทางวิบากทางผลเห็น
ลงตามสภาพความเป็นจริงที่มีอยู่ว้ว่า ทานที่บุคคลให้แล้วมีอยู่ เป็นอันได้ให้ได้

ของๆ ตน เป็นผู้รับมรดกผลแห่งกรรมที่ตนทำนั้น มีกรรมเป็นกำเนิด มีกรรม
เป็นเผ่าพันธุ์ มีกรรมเป็นที่พึ่งพำนักอาศัย สัตว์ทั้งหลายจักทำซึ่งกรรมใด เป็น
กัลยาณะ ไปจากโทษหรือๆ เป็นบาป สัตว์ทั้งหลายก็จักเป็นทายาทผู้รับมรดก
ผลแห่งกรรมนั้น ความเห็นชอบหยั่งรู้ซึ่งความที่แห่งสัตว์ทั้งหลายมีกรรมคือ
บุญและบาปที่ตนทำเป็นของๆ ตนจะนี้ ชื่อกัมมัสสกตาญาณทฤษฎุชฺกรรม

โจน ผู้ปรารถนาจะรู้จะพึงรู้โดยตัวอย่าง อย่างใด ตัวอย่างในข้อนั้นจะนี้
ปาณาติบาต เจตนาเป็นเหตุให้ผู้นั้น เมื่อเกิดเป็นมนุษย์ มีอายุน้อย อายุสั้น
วิริตเจตนาเป็นเครื่องยกเว้นเสียจากปาณาติบาตนั้น เป็นเหตุให้ผู้นั้นเมื่อ
มาyoungมนุษย์ มีอายุยืนนาน อกุสลคือ วิหิงสาเบียดเบียนสัตว์ให้เจ็บกาย ด้วย
ฝ่ามือและก้อนดินท่อนไม้และศัสตรา แต่มิได้ฆ่าให้สิ้นชีพ กระทำให้บอบช้ำ

ให้ปรากฏ อดกลันเสียด้วยอุบายอันชอบต่างๆ เป็นเหตุให้ผู้นั้น เมื่อเกิดใน
มนุษย์ มีพรธเส็กายโสภณ นำมาซึ่งความเลื่อมใส ควรที่จะพึงดูจะพึงชม
อกุสลคือความริษยาในลายกสมบัติสุขแห่งผู้อื่น เป็นเหตุให้ผู้นั้น เมื่อเกิดใน
มนุษย์ มีศคฺคานุภาพน้อย ไม่มีผู้เกรงขาม กุสลคือดำรงจิตด้วยมูทิตา ยินดี
ด้วยสมบัตินแห่งผู้อื่นไม่ริษยา เป็นเหตุให้ผู้นั้น เมื่อเกิดในมนุษย์มีศคฺคานุภาพ

เขลาไม่เปรี๊องปราษญ์ กุสลคืออดสาห์ขวนขวยหมั่นเข้าไปใกล้ท่านผู้รู้แล้ว
ไ้ถามซึ่งบาปบุญคุณโทษประโยชน์ไซ้ประโยชน์ ด้วยอัธมาสยประสงคฺจะรู้
เป็นเหตุให้ผู้นั้น เมื่อเกิดในมนุษย์ มีปัญญามากเฉียบแหลมลึกซึ่งควรจะ
กระทำกุสลทางสุคต สวรรคฺและนิพพาน ข้อปฏิบัติอันจะให้ความเป็นสัตว์
ต่ำช้ามีอายุสั้นเป็นต้นเป็นไป ย่อมนำสัตว์นั้นๆ ให้ต่ำช้ามีความเป็นสัตว์อายุสั้น

ชอบ เห็นไม่วิปริต ทำคามเห็นให้ตรงละนี้แล้ว จึงได้เพียรเพื่อจะละกรรมที่
เป็นอกุสลมีปาณาติบาตเจตนาเป็นต้นเสีย บำเพ็ญบุญกรรมที่เป็นกุสล มีวิริต
เจตนาเครื่องงดเว้นจากปาณาติบาตเป็นต้นนั้นฉันในตนเป็นสุขสังวัคคินกปฏิบัติ.
ฝ่ายสรณคณนกุสลเป็นทฤษฎุชฺกรรมนี้ว่า กุสลจิตคุปบาท จิตอันเกิดฉัน
เป็นกุสล เป็นเครื่องถึงพระพุทศเจ้า พระธรรม พระสงฆั ๓ รัตนเป็นที่ระลึก

ประกาศให้พระศาสดาเป็นต้น รู้ว้าตนเป็นผู้เข้านังใกล้ ๓ รัตนด้วยใจแล้ว
เมื่อบุคคลทำความเห็นให้ตรงด้วยสรณคณนกุสลหยั่งลงยั้งคำสอนพระศาสดา
ละนี้แล้ว บางจำพวกก็บำเพ็ญพรตพรมจรรย์กระทำให้วิรูปฉันในศีล สมถิ
ปัญญา วิมุตติ วิมุตติญาณทัสสนฉันธิ์ เศขาเสขธรรม ตามสมควรแก่ประโยค
สมบัตินปัจจุบันและปุโรปนีสสย บางจำพวก ก็ดำรงสติอดคารสสถาน

ปฏิบัติตามพุทธโอวาท โดยปกติในอุบาสกธรรมจริยา เป็นกัลยาณปุชชนบ้าง บรรลุโลกุตตรวิมรรคผล เพียงเสขภูมิโสดาบัน สกทาคามี อนาคามีบุคคลบ้าง สมบูรณ์ขั้นเป็นพุทธปริสสมบัติพร้อมทั้งสธรรมมิกบริษัทและคฤหัสถ์สาวก อุบาสก อุบาสิกา สำเร็จด้วยทำให้ตรง ด้วยอำนาจความเชื่อ และเห็นชอบจริงลงในพระรัตนตรัยด้วยประการฉะนี้ และสรณคมนกุศลทิจุช-

อูปาทินนะ

อูปาทินนะมีใจครองอุปาทานเข้ายึดมั่น ส่วนอูปาทินนะเป็นแต่ประชุม ๘ สิ่ง ดิน น้ำ ไฟ ลม สี กลิ่น รส และโอชา ล้วนไม่มีใจครอง ทั้งปวงล้วนไม่เที่ยงสิ้น ย่อมบังเกิดขึ้นด้วย เสื่อมสิ้นเสียไปด้วย เป็นอย่างอื่น ๆ ไปด้วย “**สพฺเพ สงฺขารา ทุกฺขา**” สังขารธรรมที่ปัจจัยปรุงปัจจัยประชุมแต่ง อูปาทินนะอูปาทินนะทั้งปวง เป็นทุกข์ อันความเกิดและเสื่อมเสียไปมาเบียดเบียนบีบคั้น

ปรมาตฺตา

ประมาทและความหลงและวิปลาสสัญญาให้บางเบา แม้เสวยทุกจเวทนาในกายกถ้ำ ก็จงดำรงสติรักษาจิตไม่ให้อาคฺฐรเดือคร้อนครเส็บกระสาย เพราะทุกเวทนาได้มีคุณานิสงส์ลบล้นเป็นอนေနนัก.

ความเห็นชอบ ทำให้ความเห็นให้ตรง ทิจุชฺชุกรมฺมบุญญกิริยาวัตถุนี้ เมื่อแบ่งตามกาลทั้ง ๓ ก็ได้เจตนาทั้ง ๓ ประการ คือ บุพพเจตนา อุชฺชรณเจตนา

อภิธานะ

เมื่อท่านย่นบุญญกิริยาวัตถุ ๑๐ อย่างตามอภิธรรมนัยลงในบุญญกิริยาวัตถุ ๓ ตามสุดต้นต้นัย คงแต่ ทานมัย สีลมัย ภวานามัยเท่านั้นแล้วทิจุชฺชุกรมฺมถึงซึ่งสงเคราะห์ลงในภวานามัย เพราะว่าทิจุชฺชุกรมฺมนี้ เป็นปัญญาและเป็นอาเสวนะฝ่ายปัญญา ก็แต่ภวณกจริยเจ้าทั้งหลาย ซึ่งกล่าวทิมนิกายนั้น ท่านกล่าววาทิจุชฺชุกรมฺมนี้ เป็นลักษณะเครื่องหมายสำหรับนิยามแห่งบุญญกิริยาวัตถุ

อภิธานะ

กาลว่า		
	อายุ อาโรลีย์ วณฺณ	สคฺคํ อุจฺจากุลินฺตํ
	รติโย ปตฺถยาเนน	อุพฺพารา อปรปฺรา
	อปฺปมทาํ ปสฺสนฺติ	ปฺญญกิริยาสุ ปญฺชิตฺตา
	ฉะนี้ มีความว่า เมื่อบุคคลมาปรารถนาซึ่งอายุจะให้ยืนนาน และความ	

อภิธานะ

ไม่เมานัก มีสติระวังรักษาเกียจกันความเมานักเสียให้ห่างไกลแล้ว ย่อมยึดไว้ซึ่งประโยชน์ทั้ง ๒ อย่าง ประโยชน์คุณที่สัตว์ประสงค์อันใดในทิจุฐธรมภพ เห็นประจักษ์นี้ก็ดี ประโยชน์คุณที่สัตว์ประสงค์อันใด เป็นไปโนสัมปรายภพ ภายหน้าก็ดี “**อตุลาภิสมฺยา ธิโร ปญฺชิตฺโตติ ปวฺจฺจติ**” เพราะมาได้ซึ่งประโยชน์ทั้ง ๒ นั้น วิญญฺชนจึงสรรเสริญผู้มีปัญญาจําทรงว่า เป็นบัณฑิตดำเนินใน

อภิธานะ

เลิศเป็นยอดแห่งกุศลธรรมเหล่านั้นทุกสิ่ง มีอุปมัยฉนั้นัน “**อปฺปมตฺโต วิหรนฺโต**” เมื่อบุคคลไม่ประมาทมีสติเกียดกันความประมาทเสียให้เบาบาง ให้เสื่อมถอยน้อยลงจากสันดานอยู่แล้ว ก็จงปรารถความเพียร มีกิจ ๔ คือ พยายามเพื่อจะสกัดกั้นอกุศลที่ยังไม่เกิด จะไม่ให้เกิดขึ้น ๑ จะมละบาปอกุศลที่เกิดขึ้นแล้วเสียให้เสื่อมสูญ ๑ จะทำกุศลที่ยังไม่เกิดให้เกิดขึ้น ๑ จะให้กุศล

ชุกรมฺมนี้ เมื่อจะกล่าวโดยอนุตตรियบุญ ๖ ประการ ก็เป็นลาภานุตตรियะ ลากประเสริฐไพศาล ไม่มีลาภอื่นจะยิ่งขึ้นไปกว่า โดยนัยเทศนาอนุตตรियสูตรนั้น สรณคมนกุศลที่เป็นแต่โลกิยธรรมอยู่ เป็นทิจุชฺชุกรมฺมทำให้ตรงส่วนทิจุชฺชุกรมฺมบุญญกิริยาวัตถุ ด้วยประการฉะนี้.

วิปัสสนาปัญญา	เป็นทิจุชฺชุกรมฺมนี้ว่า ปัญญาเห็นวิเศษแจ้งชัดกำหนด
	อยู่ ร้อนด้วยเพลิงราคะความกำหนัด ร้อนด้วยเพลิงโทสะความประทุษร้าย ร้อนด้วยเพลิงโมหะความหลง ร้อนด้วยความเกิด ความแก่ ความตาย โสภร่าไร และคับแค้น หากมาเผาผลาญ “ สพฺเพ ธมฺมา อนตฺตา ” ธรรมสิ่งที่เป็นสังขตะปัจจัยประชุมแต่ง และสังขตะใช้ส่วนที่ปัจจัยประชุมแต่ง ทั้งปวงล้วนเป็นอนัตตาสัน ซึ่งบุคคลมาเห็นลงแจ้งชัด ตามธรรมนิยาม ธรรมฐิติ
	อปรปรเจตนา เป็นทิจุชฺชุกรมฺมบุญญกิริยาวัตถุสิ้น แท้จริง เจตนาเบื้องต้นเกิดขึ้นแก่บุคคลอันคิดว่า เรารู้จักทำให้ตรงดังนี้ ชื่อบุพพเจตนา เจตนาอันเกิดขึ้นเมื่อขณะทำให้ตรงอยู่ ชื่อว่าอุชฺชรณเจตนา เมื่อบุคคลมาพิจารณาค่านึงไปว่า เราได้ทำให้ตรงได้แล้ว ดังนี้ เกิดขึ้นด้วยเจตนาใด เจตนา นั้นชื่ออปรปรเจตนา ทั้ง ๓ เจตนาี้ เป็นทิจุชฺชุกรม
	ทั้งปวง ดังนี้ เมื่อกล่าวตามมติอธิบายของภวณกจริยเจ้า ผู้กล่าวทิมนิกายพวกนั้นแล้ว ทิจุชฺชุกรมฺมนี้ถึงซึ่งสงเคราะห์ลงในทานมัย สีลมัย ภวานามัยครบทั้ง ๓ บุญญกิริยาวัตถุ ฝ่ายสุดต้นต้นัยนั้น.
	บุญญกิริยาวัตถุทั้งหลายนี้ เมื่อกล่าวตามย่ออย่างสุดต้นต้นัยเป็น ๓ คือ ทานมัย สีลมัย ภวานามัย เมื่อกล่าวตามวิถดารอย่างอภิธรรมนัยเป็น ๑๐ คือ

อภิธานะ

เป็นบุคคลมีสุขสำราญ ไม่มีโรครมาเบียดกาย และปรารถนาพรรณสีกายที่พิเศษ ผ่องใส และปรารถนาสวรรค์โลกเลิศด้วยทิพพารมณฺ์เสวยสุขไพศาล และประสงค์ซึ่งอุดมสถานในมนุษย์ เกิดในตระกูลสูงมีกษัตริย์พราหมณฺ์คฤหบดีมหาสารเป็นต้น และปรารถนาความยินดีส่วนวิบุลยผลอันยิ่งต่อ ๆ ไปก็ดี เมื่อนรชาติมาหวังสุขพิเศษในภพนี้ภพหน้า ในมนุษย์และเทพยดาฉะนี้แล้ว พึง

อภิธานะ

เป็นบุคคลมีสุขสำราญ ไม่มีโรครมาเบียดกาย และปรารถนาพรรณสีกายที่พิเศษ ผ่องใส และปรารถนาสวรรค์โลกเลิศด้วยทิพพารมณฺ์เสวยสุขไพศาล และประสงค์ซึ่งอุดมสถานในมนุษย์ เกิดในตระกูลสูงมีกษัตริย์พราหมณฺ์คฤหบดีมหาสารเป็นต้น และปรารถนาความยินดีส่วนวิบุลยผลอันยิ่งต่อ ๆ ไปก็ดี เมื่อนรชาติมาหวังสุขพิเศษในภพนี้ภพหน้า ในมนุษย์และเทพยดาฉะนี้แล้ว พึง

อภิธานะ

เป็นบุคคลมีสุขสำราญ ไม่มีโรครมาเบียดกาย และปรารถนาพรรณสีกายที่พิเศษ ผ่องใส และปรารถนาสวรรค์โลกเลิศด้วยทิพพารมณฺ์เสวยสุขไพศาล และประสงค์ซึ่งอุดมสถานในมนุษย์ เกิดในตระกูลสูงมีกษัตริย์พราหมณฺ์คฤหบดีมหาสารเป็นต้น และปรารถนาความยินดีส่วนวิบุลยผลอันยิ่งต่อ ๆ ไปก็ดี เมื่อนรชาติมาหวังสุขพิเศษในภพนี้ภพหน้า ในมนุษย์และเทพยดาฉะนี้แล้ว พึง

อภิธานะ

ประโยชน์กิจด้วยปัญญา ดังนี้ “**เอวายํ อฺปฺปมาโท**” ความไม่ประมาทนี้ สมเด็จพระบรมศาสดาเจ้าทรงสรรเสริญในบุญญกิริยาทุกสิ่งสรรพ เพราะฉะนั้นจึงคริสต์เปรียบโดยอุปมาอุปมัยเป็นอเนกัปปการ มีอันเปรียบด้วยรอยเท้า กุญชรคชสารเป็นต้น ในพระสุดต้นต้นัยเทศนาว่า ลูกก่อนกิกษุทั้งหลายบรรดารอยเท้าแห่งสัตว์ทั้งหลายที่สัญจรในแผ่นดิน เหล่าหนึ่งเหล่าใด รอยเท้าทั้งปวง

อภิธานะ

ที่เกิดขึ้นแล้วดำรงอยู่ถาวรเจริญมาก ไม่ให้อันดรธานไปเสีย ๑ เป็นพยายามอันชอบ เมื่ออาศัยความไม่ประมาทเป็นเหตุมีกำลังกล้าภายในแล้ว ก็จะได้มละบาปบำเพ็ญบุญให้บริบูรณ์ขึ้นในสันดาน เหตุการณ์ดังนั้น บัณฑิตชาติการกบุคคลประสงค์จะให้บุญญกิริยา ซึ่งเป็นขุมทรัพย์อันพิเศษ และเป็นพลวเหตุแห่งความสุขสมบัติวิบูลผลซึ่งสัตว์ประสงค์ปรารถนา ไพบูลย์ในสันดาน พึงบำเพ็ญ

นามรูป โดยลักษณะ ๓ คือความเป็นของไม่เที่ยง เป็นทุกข์และใช้ตัวคนถอนความสำคัญว่าเที่ยงถาวรเป็นต้นเสียให้เบาบาง กำจัดความยึดมั่นด้วยคตหามานะทิจุฐิเสียให้เสื่อมคลาย ปัญญาเห็นวิเศษเห็นแจ้งชัดนี้ เป็นทิจุชฺ-ชุกรมฺมทำให้ตรง เห็นลงตามธรรมนิยาม ธรรมฐิติ ธรรมธาคว่า “**สพฺเพ สงฺขารา อนิจฺจา**” สังขารสิ่งทีปัจจัยปรุงปัจจัยประชุมแต่ง ส่วน

อภิธานะ

ธรรมธาค ฉะนี้ หรือเห็นลงว่า “ สพฺเพ ธมฺมา นาลํ อภินิเวสาย ” ธรรมสิ่งสภาพทั้งหวง ไม่ควรที่ผู้ใดจะถือนั่นด้วยคตหามานะทิจุฐิประการใดประการหนึ่งเลย ดังนี้ก็ดี เห็นชอบเห็นแจ้งชัดโดยนัยวิธีเป็นต้นฉะนี้ ชื่อว่าวิปัสสนาปัญญา ๆ นี้เป็นทิจุชฺชุกรมฺมทำให้ตรง เมื่อบุคคลมาทำให้ตรง ด้วยวิปัสสนาปัญญาฉะนี้แล้ว ก็ย่อมมีสติสัมปชัญญะมาก บันเทาความ

อภิธานะ

บุญญกิริยาวัตถุสิ้น เมื่อบุคคลมาคิดว่า เรารู้จักทำให้ตรง ดังนี้ ก็ย่อมคิดด้วยกามาวจรกุศลจิต ๘ ดวง ดวงใดดวงหนึ่ง แต่เมื่อขณะทำให้ตรงอยู่นั้น ย่อมทำด้วยกามาวจรกุศลจิต ญาณสัมปยุต ๔ ดวง ดวงใดดวงหนึ่ง เมื่อได้ทำให้ตรงแล้ว มาพิจารณาค่านึงไปว่า เราได้ทำให้ตรงให้ตรงได้แล้ว ดังนี้ ก็ย่อมพิจารณาด้วยกามาวจรกุศลจิต ๘ ดวง ดวงใดดวงหนึ่ง

อภิธานะ

ทาน สีล ภาวนา อปฺจายนะ เวยยาวัจจะ บัณฑิตทาน บัณฑิตานุโมทนา ธรรมเทศนา ธัมมัสสวนะ ทิจุชฺชุกรม ครบ ๑๐ บุญญกิริยาวัตถุ ด้วยประการฉะนี้.
แลบุญญกิริยาวัตถุทั้งปวงนี้ สาธุชนจะบำเพ็ญให้บริบูรณ์ในสันดานตามนิจจสมัย ปกติสมัย และกาลสมัย ก็มีความไม่ประมาทเปนมูลรากที่ตั้งอันมั่นเป็นประธาน เพราะเหตุนั้น สมเด็จพระสุคตจึงตรัสพจนบรรทานเป็นอภัยกุ

อภิธานะ

กระทำความไม่ประมาท บำเพ็ญความไม่ประมาทให้เกิดมีสมบูรณ์มากขึ้นในสันดานเกิด ก็สามรถจะเป็นอากรบ่อเกิดแห่งความสุขพิเศษซึ่งประสงค์นั้นทุกประการ บัณฑิตทั้งหลายย่อมสรรเสริญซึ่งความไม่ประมาทว่า เป็นประธานเป็นเบื้องหน้า เป็นเหตุมีกำลังกล้า ณ ภายใน ในบุญญกิริยา การที่กระทำก่อสร้างบำเพ็ญบุญทุกสิ่ง บัณฑิตชนเพื่อดำเนินด้วยปรีชา เมื่อไม่ประมาท

อภิธานะ

นั้นย่อมถึงซึ่งประชุมลงในรอยเท้าแห่งคชสารสิ้น รอยเท้าแห่งคชสารปรากฏเป็นยอดแห่งรอยเท้าทั้งปวงนั้น ด้วยเป็นรอยเท้าอันใหญ่ฉ้นใด ลูกก่อนกิกษุทั้งหลาย บรรดากุศลธรรมทั้งหลาย เหล่าหนึ่งเหล่าใด ซึ่งสัตว์สั่งสมก่อสร้างบำเพ็ญด้วยกายวาจาจิต สรรพกุศลธรรมสุจริตเหล่านั้นครบทุกสิ่ง ล้วนมีความไม่ประมาทเป็นมูลเป็นที่ตั้งประชุมลงในความไม่ประมาท ๆ บัณฑิตย่อมกล่าวว่า

อภิธานะ

ความไม่ประมาทให้ไพศาลตามพุทธโอวาทในพระพุทธรนิพนธคาถา ดังได้วิสิขนามาฉะนี้.

อภิธานะ

อภิธานะ